

Жила Світлана

ORCID 0000-0001-9266-4557

Доктор педагогічних наук, професор кафедри української мови,
літератури та журналістики,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка
(Чернігів, Україна) E-mail: kafedra.ukr.movu@gmail.com

Хомич Тетяна

ORCID 0000-0002-4557-3174

Кандидат філологічних наук,
доцент, завідувач кафедри української мови,
літератури та журналістики,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка,
(Чернігів, Україна) E-mail: vantrans2015@gmail.com

ВИВЧЕННЯ «ХИМЕРНОЇ ПРОЗИ» В ЗВО КРІЗЬ ПРИЗМУ РОМАНУ ВАСИЛЯ ЗЕМЛЯКА «ЛЕБЕДИНА ЗГРАЯ» І ФІЛЬМУ ІВАНА МИКОЛАЙЧУКА «ВАВИЛОН ХХ»

Мета статті – порушити проблему специфіки вивчення «химерної прози» крізь призму роману Василя Земляка «Лебедина зграя» і художнього фільму Івана Миколайчука «Вавилон ХХ»; розкодувати яскраву й багату символіку мистецьких творів, позначену міфологічними домінантами, фольклорністю, театральністю, сміховою культурою українського народу; запропонувати плани лекційних занять осягнення «химерної прози» та семінарського заняття: «Роман Василя Земляка «Лебедина зграя» і фільм Івана Миколайчука «Вавилон ХХ»: зіставні аспекти химерії».

Методологія. Теоретико-методологічний інструментарій статті зумовлений її поліпарадигмальною специфікою: «химерну прозу» вивчаємо крізь призму філософських, мистецтвознавчих, літературознавчих, культурологічних поглядів, психолого-педагогічних підходів. У дослідженні послуговуємося філософськими ідеями про мистецтво як форму естетичного зображення світу; культурологічними концептами філософії освіти (Василь Кремінь). Теоретико-літературним підмурівком нашої методичної моделі вивчення «химерної прози» стали праці: Юрія Коваліва, Миколи Жулинського, Віталія Дончика, Миколи Ільницького, Григорія Сивокона, Олександра Сизоненка, Михайла Слабошпицького, Олени Ткаченко, В'ячеслава Брюховецького, Марка Павлишина. Теоретико-кінематографічними засадами – дослідження Януша Газди, Михайла Блеймана, Івана Дзюби, Святослава Іванова, Лариси Брюховецької, Людмили Лемешеві. Під час написання статті використано такі методи: теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, що дав змогу виокремити найпосутніші риси химерної прози: використання міфів (міф не має хронологу), присутність химерних образів, фольклорність (фольклорні ремінісценції), театральність, умовність, стертість межі між реальним та ірреальним світом, утвердження історизму як неперервності процесу життя, переплетіння різноманітних стилізованих пластів та реалізація теоретичних узагальнень; методи спостереження; опитування на лекціях і семінарі здобувачів вищої освіти філологічного факультету.

Наукова новизна: опрацьовано проблему вивчення «химерної прози» у взаємозв'язку з суміжним мистецтвом на філологічних, театральних і кінематографічних факультетах університетів; виявлено особливості трансформації літературних химерій у кінематографічні.

Висновки. Основні риси «химерної прози» студенти філологічних факультетів усвідомлюють на лекціях і семінарському занятті.

Запропоновані орієнтовні плани лекційних і семінарського занять, проблемної бесіди, сподіваємося, допоможуть колегам швидше визначитися з власними схемами аналізу «химерної прози». Вивчення «химерної прози» на прикладі роману Василя Земляка «Лебедина зграя» заворожує студентів присутністю химерних образів, комедійною карнавальністю, відсутністю демаркаційних ліній між реальним та ірреальним світом,

переплетінням різноманітних стильових пластів – ліричних, гротескних, патетики, іронії, розкодуванням яскравої символіки твору, позначеної міфологічними домінантами, фольклорністю, театральністю, сміховою культурою українського народу.

Подана проблемна бесіда до семінарського заняття має необмежені можливості для виявлення студентських як читацьких, так і глядацьких реакцій, рівня художнього розуміння мистецьких текстів – літературного й кінематографічного. Це метод безпосереднього спілкування групи зі своїм професором чи доцентом, який дозволяє отримати від співрозмовників за допомогою дивергентних запитань концептуальні думки про роман і фільм.

Досліджено проблему взаємозв'язків літератури й кіно на семінарському занятті, запропоновано методичну модель використання синтетичного мистецтва під час вивчення художнього твору. Доведено, що екранізація літературної класики є новим твором мистецтва, бо в процесі «перекладу» з однієї знакової системи на іншу витворюється нова форма й зміст. Під час трансформації літературні образи змінюються кінематографічними; відбувається творчий акт – знаходження естетичного еквівалента в царині іншого виду мистецтва.

Ключові слова: «химерна проза», роман Василя Земляка «Лебедина зграя», риси «химерної прози», символіка твору, фільм Івана Миколайчука «Вавилон XX», химерії ігрового кіно.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Проблема методології вивчення мистецьких творів для закладів вищої освіти завжди є актуальною. Позаяк «химерна проза» з'явилася як модель «відштовхування» від проєкту соціалістичного реалізму, генеалогічно наближена до магічного реалізму, що спалахнув, як метеорит, у латиноамериканських країнах всередині ХХ століття, вона є особливо цікавою нині саме як захисна реакція від розгрому українських письменників. Ми пам'ятаємо, як під прес цензури потрапили «Собор» Олесь Гончара, «Мальви» Романа Іваничука, «Неопалима купина» Сергія Плачинди й Юрія Колісниченка, «Меч Арея» Івана Білика та інші прозові твори. Василь Земляк своїм романом «Лебедина зграя» обдурив радянську цензуру. Журнальний варіант твору з'явився 1971 року («Дніпро», номери 1-3). Автор написав текст твору протягом 1967–1970 років. «Лебедина зграя» – перший твір дилогії письменника, другий роман «Зелені млини» надруковано 1977 року. Оскільки за твори «Лебедина зграя» та «Зелені млини» Василь Земляк 1978 року посмертно став Лавреатом Шевченківської премії, вони були видруковані Серією «Бібліотека Шевченківського комітету» 2005 року [2].

Вивчати «химерну прозу» на філологічних факультетах можна на прикладі роману Василя Земляка «Лебедина зграя» у взаємозв'язках із ігровим кіно Івана Миколайчука «Вавилон XX», який з'явився на світ 1979 року. Завдячуючи химеріям головний режисер обвів навколо пальця радянську цензуру.

Роман Василя Земляка «Лебедина зграя» став тим рідкісним явищем, що одночасно захопив і читачів, і критиків, став об'єктом дискусій про українську прозу сімдесятих років. Критики по-різному оцінювали «Лебедину зграю»: одні хвалили, інші гудили, але байдужих не було, тому витворилася поліфонійна, об'ємна характеристика цього унікального мистецького явища – химерної прози.

Розлогі дискурсивні поля роману Василя Земляка «Лебедина зграя», й художнього фільму Івана Миколайчука «Вавилон XX» спонукають нас сьогодні акцентувати на деяких особливостях химерії й цих мистецьких текстів із погляду часу.

Аналіз основних досліджень і публікацій із порушеної проблеми. Василь Земляк написав «Лебедину зграю» в руслі химерної прози: автор розповідає про неймовірні події, де реальне переплітається з чарівним, умовним, засоби іронії, гротеску, театральності поєднуються з елементами міфологічної, фольклорної поетики та сміховою культурою українського народу. Про це ствердили такі літературознавці, як Микола Жулинський, Григорій Сивокінь, Віталій Дончик, Михайло Слабошпицький, Олександр Сизоненко, Микола Ільницький, Олена Ткаченко, Юрій Ковалів.

Деякі критики не сприйняли поєднання в романі химерно-іронічного стилю й «революційного» змісту, іншим не сподобалася система художніх образів, зосібна відсутність чітко окреслених позитивних персонажів, а ще дехто обурювався непереконливістю життєствердної комуністичної ідеї. Ці критики не могли змиритися з тим, що такий іронічний та «формалістичний» напрям не корелювався з законами соціалістичного реалізму, їм не сподобалося, що автор зображує колективізацію з іронією, а інколи й з сарказмом.

Проте переважна більшість українських письменників: Олесь Гончар, Анатолій Дімаров, Роман Іваничук, Віктор Міняйло і критиків: Григорій Сивокінь, Віталій Дончик, Микола Ільницький, Микола Жулинський відстоювали химерну прозу Василя Земляка, яка, на їхнє переконання, дозволила авторові показати «самобутність» українського народу. Вони добре розуміли, що «Лебедина зграя» як яскравий зразок химерної прози була пасивним протестом проти домінування «соціалістичного реалізму».

На нашу думку, Василь Земляк не вийшов із цього панівного напрямку, він творив у межах соціалістичного реалізму, хоча й підточував його зсередини. Химерна проза письменника була плодом

колоніального становища української літератури й відповідала основним канонам соціалістичного реалізму. Метафорично кажучи: зовні плід, скажімо, яблуко було красиве, а всередині повзала гусінь.

Автор, оповідач (молодий Валах), за покликанням філософ Фабіян, а в миру трунар, пропонували читачам колоніальні наративи, з дешицею глуму (звичайно в межах дозволеного).

Юрій Ковалів у статті «Пролегомени «химерної прози» стверджує, що роман Василя Земляка «Лебедина зграя» треба розглядати «експериментальним майданчиком нової епіки», «тому актуальними лишаються попередні про предмет літературознавчого дослідження, власне пролегомени» [4, с. 69].

Формулювання мети статті. Порушити проблему специфіки вивчення «химерної прози» крізь призму роману Василя Земляка «Лебедина зграя» і художнього фільму Івана Миколайчука «Вавилон ХХ»; розкодувати зі студентами яскраву й багату символіку мистецьких творів, позначену міфологічними домінантами, фольклорністю, театральністю, сміховою культурою українського народу; запропонувати плани лекційних занять осягнення «химерної прози» та семінарського заняття: «Роман Василя Земляка «Лебедина зграя» і фільм Івана Миколайчука «Вавилон ХХ»: зіставні аспекти химерій».

Висвітлення процедури теоретико-методологічного та/або експериментального дослідження із зазначенням методів дослідження. Теоретико-методологічний інструментарій статі зумовлений її поліпарадигмальною специфікою: «химерну прозу» вивчаємо крізь призму філософських, мистецтвознавчих, літературознавчих, культурологічних поглядів, психолого-педагогічних підходів. У дослідженні послуговуємося філософськими ідеями про мистецтво як форму естетичного зображення світу; культурологічними концептами філософії освіти (Василь Кремінь). Теоретико-літературним підмурівком нашої методичної моделі вивчення «химерної прози» стали праці: Юрія Коваліва, Миколи Жулинського, Віталія Дончика, Миколи Ільницького, Григорія Сивоконя, Олександра Сизоненка, Михайла Слабошпицького, Олени Ткаченко, В'ячеслава Брюховецького, Марка Павлишина. Теоретико-кінематографічними засадами – дослідження Януша Газди, Михайла Блеймана, Івана Дзюби, Святослава Іванова, Лариси Брюховецької, Людмили Лемешеві. Під час написання статті використано такі методи: теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми дослідження, що дав змогу виокремити найпосутніші риси химерної прози: використання міфів (міф не має хронотопу), присутність химерних образів, фольклорність (фольклорні ремінісценції), театральність, умовність, стертість межі між реальним та ірреальним світом, утвердження історизму як неперервності процесу життя, переплетіння різноманітних стильових пластів та зреалізувати теоретичні узагальнення; методи спостереження; опитування на лекціях і семінарі студентів філологічного факультету.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У романі зображено історію українського Побужжя 20–30-тих років ХХ століття. Основні події відбуваються в селі Вавилон та найближчих до нього селах і хуторах, у районному центрі Глинськ, Зелених Млинах, у Лебедині; представлено життя селян і міщан після революції, про виникнення комун, про утворення колгоспів, про так звану «класову» боротьбу.

В оповідній манері твору виразно вимальовуються образи двох Вавилонів: верхнього та нижнього (верхній пов'язаний із заможним селянством, а нижній із більшовицькою орієнтацією), а між ними точиться запекла боротьба, багаті селяни опираються зазіханням нової влади на їхні статки; показано «міграцію» вавилонян по вертикалі (вниз–угору), що пов'язується з утратою гарних людських рис, моральне вдосконалення або падіння персонажів: відбуваються дивовижні метаморфози з дійовими особами твору: одні комунізуються, а інші залишаються людьми.

Вражає яскрава й багата символіка роману Василя Земляка «Лебедина зграя» – предметні або словесні знаки, які опосередковано, умовно виражають сутність певних явищ. Як відомо, символи завжди багатозначні, їх творять автор і читачі, один і той же символ різні реципієнти можуть тлумачити по-різному. Дослідниця символіки у творі Василя Земляка «Лебедина зграя» Олена Ткаченко стверджує: «Роману Василя Земляка властива наскрізна символіка, що є безперечною ознакою справжнього і глибокого мистецтва. Навіть персонажі «Лебединої зграї» (наприклад, два Фабіани – «цап і чоловік» або ж Явтушок Голий) набирають символічного значення, стають прозивними. Василь Земляк щедро використовує поетику міфу, наділяючи своїх героїв іменами на кшталт: Орфей, дід Хозар, Пилип Македонський, або ж апелюючи до історичних міфів про таврів, венеців, скіфів, антів, Дворіччя, Абіссінію та найголовніше – про «немеркнучий Вавилон» [6, с. 48].

Подумаємо над таким символом як Вавилон. Усі основні події в романі «Лебедина зграя» відбуваються у побузському селі з дивною назвою Вавилон. Учні з шостого класу знають про Вавилонську державу, або Вавилонію, яка існувала в південній частині Межиріччя (нині це територія сучасного Іраку), і виникла на початку 2 тисячоліття до нашої ери.

Відомо, що Давній Вавилон поділявся річкою Євфрат на дві частини – Західне і Східне місто. У творі «Лебедина зграя» Василь Земляк поділяє село Вавилон на Нижній і Верхній.

Достеменно невідомо, чому письменник обирає міфологічне ім'я українському селу на Побужжі – Вавилон. Літературознавці ж твердять, буцімто історичний перший людний «мегаполіс», де мешкали представники різних народів і культур, важливий політичний, економічний і культурний центр Близького Сходу 2 – 1 тисячоліття до нашої ери Василь Земляк бере для того, аби зобразити українське подільське село як символ багатолюддя, поєднання різних народів, культур, а, отже, й виривання ідей і пристрастей. У третьому розділі другої частини роману читаємо: «Вавилон має кров гарячу, коли розбурхати. В ній і турок, і татарин, і лях – усе є. То не та собі спокійна Україна, як деінде. Тут уже, коли наволоч – то страшна. Очі виколє і не скривиться. Боніфация прибрано в одну мить. Тільки за те, що

описав їхнє майно до фантиночки» [2, с. 203–204]. Цю характеристику Вавилону дає філософ Левко Хоробрий. Вавилон також є символом Часу й Вічності, історичних реалій, що проросли в подільському селі і стали частиною життя поколінь: «Казано ж древніми про тлінність світотвору: «Час іде, а із ним усе стає зужите й нетривале». Лишень стожильний люд вавилонський, у якому здавен змішувалася кров далеких і близьких народів, залишився собою й не остудив душі своєї до рідного Вавилона, так ніби час не заподіяв йому жодної шкоди. І якщо на знаменитих глиняних ярмарках питали, звідки такі гарні коні, чи воли, чи й парубки, то відповідали на те з почуттям власної переваги: «Ми – вавилонські, – ніби й справді добродій приїхав поярмаркувати хтозна з якої давнини...» [2, с. 24–25].

Як бачимо з цього уривку твору, Василь Земляк уміло жонглює часами: минуле переплітається з сучасним, минуле вростає в сучасне, а сучасне озирається в далеке минуле (аж до нашої ери), якого вже й немає, а залишилося воно лише в легендах та переказах. Вавилон у письменника безмірно плаває в різних часах і є символом Часу (він розпросторюється у часі більше, ніж розростається у просторі). Категорії часу й простору є засобами глибинного осмислення автором суті людського буття в єдності минулого, теперішнього і майбутнього.

Василь Земляк у «Лебединій зграї» вміло орудує не тільки символом Вавилон, але й похідним від нього – біблійним образом Вавилонської вежі, яка асоціюється з історією, часом і людським гонимом: «...колись наш Вавилон був двоярусним городом, оточеним валами, рештки яких збереглися й донині; мав він дві вежі – північну та південну, – на яких вдень і вночі чатувала сторожа. А в центрі Вавилона, на самім принебессі, з якого все постає в дещо іншому світлі, ніби стояв колись Сонячний камінь, як у древніх інків; по тому каменю відмічували плин часу – місяці та роки, хоч як те робили – втрачено на обох континентах» [2, с. 24].

Комуністи хочуть утвердити у Вавилоні комуністичний лад, що читачами розуміється як будівництво новітньої Вавилонської вежі. Для тих, хто вміє читати й думати, очевидно: ця вежа буде зруйнована, вона розсиплеться на порохи, адже побудова вічного міста, сторожової башти є вічним образом, який передбачає далі занепад. Розумний читач пам'ятає, що в самому задумі вже гніздиться зав'язок розпаду, тому комуністам у романі залишається тільки мріяти про побудову нового Вавилону й вавилонської вежі. Отож, Максим Тесля, Клим Синиця та Антон Рубан «сушили собі голову, як сотворити новий Вавилон замість старого», а по суті вони ступали по тіні Вавилонської вежі: «Клим Синиця, може, в меншій мірі, ніж Тесля, дивився на комуну як на далекосяжний експеримент з погляду світової революції, а Рубан своїм практичним розумом бачив у ній щось дуже сьогодинське, необхідне для даного моменту. Ніби забувши про будиночок над Чебрецем, Рубан нишком мріяв про вавилонську комуну, саме тут, на Татарських валах, чомусь бачив її краще, ніж будь-де, йому хотілося чогось грандіозного, всеохоплюючого, з мільйоном десятин поля і з тисячами комунарів. Поставити б місто, де тепер стоїть Вавилон, і було навіть страшно подумати, що цей грандіозний план доведеться почати майже з нічого, з якогось одного-двох, нехай десятка спільників» [2, с. 196].

Явтушок Голий не сумнівається в апокаліптичності нового Вавилону (нового комуністичного ладу) і бачить його осердям руйнації: «Все піде прахом... і сам Вавилон. Як там у Біблії сказано?» [2, с. 286].

Є в «Лебединій зграї» Василя Земляка й символи вавилонської блудниці, вавилонської кари, вавилонської вітрогонки, які асоціюються з образом Мальви Кожушної, про яку власник хутора Кіндрат Бубела каже, що вона – «диво, для неї Данько Соколюк лише забавка, з усіх вавилонських чоловіків один він ...годен би втримати і таку в покорі її честі, якби та дісталася йому замолоду» [2, с. 191].

Андріян, чоловік Мальви, якого вона не любила, називав її своєю вавилонською корою за те, що дружина часто «пускалася у недавнє своє дівування», «не чужалася... циганської вольниці», «відавала перевагу... Данькові Соколюку» [2, с. 30]. Часто він кричав з розпуки: «Згинь, каро моя вавилонська!» [2, с. 32]. Андріянів друг, Клим Синиця, коли Мальва запитує його, чи не вступити їй у комуну, – відповідає їй: «Самітних жінок ми неохоче приймаємо, а паче таких от. Забагато честі для вавилонської вітрогонки» [2, с. 31].

У романі «Лебедина зграя» є символ гойдалки з легкою кленовою дошкою, яку змайстрував Орфей Кожушний на своєму подвір'ї, щоб повіддавати заміж своїх шістьох дівчат. «То вже факт, що з часу Сонячного каменя Вавилон не зробив якогось більшого винаходу за цей.

... Тут пилось, дурілось, літалось над Вавилоном, а коли хто і вбивався, то смерть на гойдалці не вважали за смерть у її звичному розумінні» [2, с. 27], – стверджує оповідач твору.

Як відомо, у Руси-Україні кожен ярмарок або народне гуляння не обходилися без гойдалок. Вони є символом людського життя, радості, безтурботності, шлюбленія. Історики мистецтва трактують сюжет «Гойдалки» здебільшого як алегорію жіночої легковажності та невірності в шлюбі.

У романі читаємо: «Довше за інших Зінгерок (так прозвали дівчат Кожушних – С. Ж.) вигойдувалася над урвищем Мальва – з усіма, хто полюбила це романтичне місце і урвища під ним не страхався, аж поки не вигойдала собі мого дядька Андріяна, високого, чубатого і майже безпорадно доброго» [2, с. 27–28].

Рід Валахів, коли дізнався про наречену Андріяна, плакав і лементував, і не прийняв його вибір, бо легковажна й бідна Мальва «прийшла на все готове» й у шлюбі з Андріяном була невірною, зраджувала його з Даньком Соколюком.

У романі Василя Земляка гойдалка символізує тілесне кохання, тому автор запевняє: «Мабуть не було чоловіка, щоб не мріяв політати з нею на гойдалці, незважаючи на всю її неславоньку» [2, с. 31].

А батько оповідача запитує Андріяна, коли той саме повернувся з нічної зміни, де підробляв на цукровому заводі, натякаючи на Мальвін перелоб: «З ким це твоя вигойдувалася цієї ночі?» [2, с. 29].

Гойдалка символічно близька до колиски, яка є символом української родини, безсмерття роду, округлу її форму ототожнювали з лоном матері.

«Андріян уже в перший рік їхнього подружжя власноручно змайстрував високу горіхову колиску з вигадливими бильцями, на манір тих, які бачив у Німеччині, стояла вона на осонні й чекала променя, якому так і не судилося впасти в неї» [2, с. 31].

Мальва, про яку вавилоняни думали, що вона безплідна, народить сина від поета й сировара Володі Яворського. Стара Кожушна колисатиме його в колісці, Мальва правитиме комуною: «Як потепліє, виносить його у ночвах на гойдалку й колише над прірвою. Немовля зовсім одвикло од хатньої колиски. Не інакше, як стара заповзялась виколихати з нього нового поета для комуни» [2, с. 310].

Своїй головній героїні Василь Земляк дає символічне найменування Мальва; позитивне смислове навантаження йде від назви квітки, яка символізує не лише красу: пишна, рум'яна, а й ніжність, натхнення, добро. Філософи, літературознавці завжди звертають увагу на містичну силу імені. Ім'я Мальва наповнене позитивною енергетикою, наділене спектром моральних, етичних і естетичних самовизначень: активна, відкрита, мрійлива, пристрасна, проста й легка в спілкуванні, емоційна, бурхлива, граційна, горда.

До слова, це ім'я в Європі стало затребуваним сценічним псевдонімом і самоназвою дівчат легкої поведінки. Мальвам у коханні не завжди щастить. І хоча у них багато шанувальників, але спочатку вони обирають не тих, хто достойний їх. Багато спіткаються вони на любовному шляху, часто стрибають у гречку, аж поки навчаться бачити в чоловікові головне. Міф імені Мальва стає своєрідним кодом героїні роману.

Роман Іваничук у книзі «Моя кунсткамера» наводить цікавий факт про те, що Василь Земляк свідомо обирає символічне ім'я головній героїні роману «Лебедина зграя» і повідав йому про це в знаменитому спілчанському буфеті «Еней»: «Я присів до столу і вже після другої чарки насмілюся спитати знаомитого письменника, чому він назвав героїню «Лебединою зграєю» Мальвою, адже таке ім'я вже фігурувало в моєму романі. Земляк підвівся у весь свій високий зріст, обійшов стіл й обняв мене, мовлячи урочисто: «Мальви – це символ України, вони ні мені, ні тобі особисто не належать, а всім нам!» [3, с. 204].

У романі Романа Іваничука Мальва є «трагічним символом українського народу – гоного вродою, статного, пишного на своїй землі й духовно та фізично знищеного на чужині – в неволі» [3, с. 197].

Отож читачам треба подумати над багатозначним символом Мальви в «Лебединій зграї», бо письменник багато смислів уклав у нього; ім'я героїні несе про неї додаткову підтекстову інформацію. Василь Земляк витворив характер Мальви Кожушної, який цілковито відповідає її імені.

Треба поміркувати студентам і над метафоричним заголовком роману Василя Земляка «Лебедина зграя». Автор шукав для свого твору цікаву назву й знайшов її. Олена Ткаченко, яка досліджувала бестіарні (тваринні) символи у творі, ствердила, що «Лебедина зграя – це символ народу, який попри випробування й небезпеки на своєму історичному шляху, усе-таки вертається на рідну землю. Лебідь – давній символ, що відігравав важливу роль ще в античному символізмі. Лебідь символізує поезію, це птах Аполлона, а відтак поетів. Лебідь також є символом вірної любові. Крім того, лебідь символізує досконалість, вишуканість і шляхетність. Усі ці значення задіяні в романі Василя Земляка «Лебедина зграя». Символіка гуся близька до символіки лебедя, гусак виступає як занижена версія лебедя. Сірі свійські гуси, що посіли місце білих вільних лебедів, асоціюється у творі з появою колгоспів із рабською працею, замість вільних комун. Так Василь Земляк додає до універсальної символіки лебедя й гуся своє самобутнє значення – як протиставлення свободи і тоталітаризму» [7, с. 134].

«Лебедину зграю» Василь Земляк завершує розкішним ліричним відступом про Рідну Землю, до якої завжди з високою езистенційною сутністю повертаються не лише люди, а навіть і птахи. «Тож лишень тобі дано повертати лебедині зграї з далеких світів – хто не чув як стривожено вони ячать, шукаючи тебе в чорних туманах, хто не бачив, як їхні безстрашні ватажки розбиваються вночі об незнані скелі, аби інші жили й могли долетіти до тебе, той ніколи до кінця не збагне, що в людях живуть ті самі закони землі обітваної. Для одних вони стають непереборними лише за тридцять п'ять мільйонів кілометрів від рідної землі, а для інших, що обертаються на менших орбітах, достатньо і тридцять п'яти» [2, с. 320].

Символ лебединої зграї сьогодні в Україні, яка обороняється від лютого ворога в часи цієї кривавої війни, у свідомості читачів потроюється. Наші діти й внуки розкидані по всьому світу, поки наші воїни стоять на смерть за Рідну Землю. Нашого цвіту – по всьому світу. А чи повернеться він додому? Хочеться вірити, що спрацюють такі закони обітваної землі, й українці, як лебедині зграї, пам'ятатимуть і повертатимуться до найріднішого, до рідної ріднщини. На нашу думку, лебедина зграя – це ще й символ пам'яті; птахи завжди вертаються туди, де народилися, у далекі зелені краї, знаходять свої рідні гнізда, висиджують пташенят, разом із ними відлітають у теплі краї, а потім – знову додому, «на тихії води, на яснії зорі». Лебедина зграя – це не тільки багатозначний символ, а й образ-метафора: люди – птахи, які так схожі поміж собою.

А тепер «дві слові» про фільм Івана Миколайчука «Вавилон XX», знятий на Київській кіностудії імені Олександра Довженка за мотивами роману Василя Земляка «Лебедина зграя». «Вавилон XX» – це тріумф українського кіномистецтва. І хоча над кіносценарієм працював сам автор у спілці з головним

режисером, фільм відбігає від роману Василя Земляка. На нашу думку, кінострічка стала самостійним твором, зберігши дух і нурт першоджерела, й основні події роману, й основних дійових осіб, й основні художні ідеї. А головне у фільмі збереглися химерії Василя Земляка, ними більшою чи меншою мірою повніться усі сцени кінострічки. Водночас у «Вавилоні ХХ» бачимо глибокий внутрішній зв'язок із кращими фільмами Олександра Довженка, Сергія Параджанова, Леоніда Осики, Юрія Іллєнка. У цьому кіно Іван Миколайчук уміло використовує засоби екранної поезії для розв'язання філософських та соціально-історичних проблем. Цей фільм дуже щедрий на несловесні виражальні засоби: карнавальні маски, музику, танці, пантоміму і є поєднанням багатьох мистецтв, які економно й яскраво творять життя селян. І. Миколайчук звертається до вільного жанрового синтезу. Роман «Лебедина зграя» – це філософія життя українців від Василя Земляка, а фільм «Вавилон ХХ» – від Івана Миколайчука. Лариса Брюховецька, кінокритик, стверджує, що «Вавилон ХХ» став не лише яскравим спалахом поетичної хвилі українського кіно, а й завершив певний етап у його розвитку. Інші кіномитці називали його бароковим. Сьогодні ми можемо говорити, що «Вавилон ХХ» – це справжнє українське національне кіно, у якому головний режисер говорить до глядачів мовою пластичної, живописної виразності, зрозумілої усім українцям.

Іван Миколайчук не випадково звернувся до Василя Земляка за згодою на екранізацію «Лебединої зграї» і став по-справжньому щасливим, коли отримав її. В одному інтерв'ю головний режисер сказав: «Роман Земляка з'явився тоді, коли минуло півстоліття після подій, які описуються в ньому. Якій же потребі відповідав роман? Напевне, потребі подивитися на 20-ті роки крізь призму завісу переказів. Адже це немов бувальщина-небувальщина, оскільки з того, що розповідається, з відтворюваної матерії життя пішов уже її соціальний смисл. Як запам'яталося, так і передається, хочете – вірте, хочете – ні. І це те, що залишилося не в якійсь суб'єктивній пам'яті – в пам'яті народу! Народ же запам'ятовує завжди по-своєму. І революція виявляється тут включеною у всезагальне коло буття. У її грудях прослуховуються ритми космічні... Обов'язковість роману полягає для мене в тому, що це дуже совісний твір. Тут совість народу, його споконвічні, чисті моральні уявлення... Революція порушила, не могла не порушити звичний, віками встановлений устрій життя, його організацію. Люди заговорили різними мовами – між багатьма із них лягла прірва тисячоліть. Адже свідомість одних набагато випереджає свідомість інших у часі» [1, с. 418].

Іванові Миколайчуку вдалося досягнути життєвий матеріал роману Василя Земляка по-своєму й представити глядачеві у жанрі народної романтичної бувальщини.

Оригінальне режисерське мислення сприяло цікавій композиції фільму. Вражають початкові кадри фільму: жінка з дитиною, які несуть важку ношу, воли, які тягнуть важкий вантаж, два Фабіяни – філософ і цап, у першого (може від думок) – болить серце, він масажує його лівою рукою. Тут у всіх виривються звуки: *оа, ах* – усі вони важко дихають; чути кування зозулі, яка відміряє літа вавилонянам. Далі над синім-синім Чебрецем-притокою Південного Бугу – грає на скрипці Фабіян. Ще далі революційний матрос Клим Синиця (роль Кліма Синиці виконує Іван Гаврилюк) повертається до рідного Вавилону після громадянської війни, щоб організувати тут нову комуну і починає з того, що кидає почергово три гранати в лубочні скульптури царя, цариці та їхнього сина, яких до революційного матроса ніхто із вавилонян не помічав. Клим Синиця із «мать твою» робить «вавилонську» революцію. За допомогою кількох кадрів Іван Миколайчук просто так потрясно характеризує майбутнього голову Вавилонської комуну, іронізує його. Забігаючи наперед, скажемо, що пізніше його означить так само вичерпно – Мальва Кожушна, вона побачить його як пустоцвіта й зневажливо зміряє своїми великими (на півобличчя) очима зі словами: «А ви такий як усі». У романі Мальва подумки сміялася з Кліма Синиці, бо той, «просто собі заправний, заклопотаний, буденний, такий собі дивак, виліплений із червоної глини» [2, с. 46].

Вступна новела або ж увертюра – так умовно можна окреслити початкові кадри – іде перед титрами фільму й налаштовує глядача на глибокі роздуми про важке й суперечливе життя українського села 20-тих років ХХ століття.

Іван Миколайчук назву села Вавилон робить заголовком кінострічки, аби подати глибокі історичні й біблійні паралелі із Вавилоном (Воротами Бога) – державою розташованою в Азійському Міжріччі (між ріками Тигром і Євфратом). Головний режисер для фільму відбирає ті події, і тих героїв, які, на його думку, допоможуть розкрити ментальність українського народу.

Дія фільму розгортається навколо тих персонажів роману, які є особливо яскравими і яких ще мало зачепили революційні метаморфози. У кінематографічне поле потрапляють: багатодітний Явтух Голий (артист Борислав Брондуков) зі своєю красивою й удатною дружиною Прісею (артистка Таїсія Литвиненко), брати Соколюки (Данько – артист Лесь Сердюк, Лук'ян – артист Ярослав Гаврилюк) – «бобилі» й мрійники; старший – конокрад, менший Бозя знаходять після смерті матері фамільний скарб пана Родзінського – мальовану скриню зі зброєю, за який наклав головою їхній батько Микола Соколюк, зваблива красуня Мальва Кожушна (артистка Любов Полішук), у яку закохані кілька чоловіків Вавилону, сільський філософ Левко Хоробрий, на прізвище Фабіян (артист Іван Миколайчук).

Комунари й куркулі отримали у «Вавилоні ХХ» мало кадрового часу, вони марковані як соціальні типи, носії протилежних ідей. Проте в кульмінаційній фінальній сцені зимового свята Водохреща їм відведена особлива роль, адже вони вчиняють збройну бійню. Під час йорданської колотнечі куркулі вбивають філософа Фабіяна, який заступився за вагітну комунарку Мальву Кожушну, у яку був

безмежно закоханий. У романі Василя Земляка «Зелені Млини» (другій частині «Лебединої зграї») Левко Хоробрий (Фабіян) помирає своєю смертю на 83 році життя.

Кульмінаційна сцена фільму відмінна від романної. У Івана Миколайчука – це філософський і психологічний згусток із сильними метафорами й символами. Лариса Брюховецька відзначала: «Зберігаючи вірність своїм естетичним вподобанням і прагнучи долучитися до народної мудрості і народної творчості, розкрити народні обряди конкретного часу, режисер обирає кульмінаційну сцену, яка концентрує у собі характер і спрямування фільму, надає йому загальної тональності, є, зрештою, його серцевиною і живим пульсом. Нею стала сцена на гойдалці – велелюдне, сповнене святковості й гумору дійство» [1, с. 419].

«Вавилон ХХ» – Івана Миколайчука перебуває на десятій позиції в списку ста найкращих фільмів в історії українського кіно.

Подаємо орієнтовний план лекції «Химерна проза української літератури»:

План

1. Химерна проза як своєрідне мистецьке явище.
2. Твори химерної прози в українській літературі: короткий огляд і характеристика окремих текстів.
3. Найзагальніші спільні риси химерної прози:
 - утвердження історизму як неперервності процесу життя;
 - використання міфів, «міфологічна домінанта», міфемна семантика;
 - міф не має хронотопу;
 - фольклорні поля (фольклорні ремінісценції);
 - елементи театральності, сміхової культури українців;
 - присутність химерії, химерних образів;
 - умовність (прийом умовності);
 - межу між світом реальним та ірреальним стерто;
 - лірико-романтична традиція;
 - несподіване переплетіння стильових пластів – ліричних, гротескних, патетики, іронії тощо.
4. Літературознавчі оцінки химерної прози. Дискусії про химерну прозу в українській літературі.
5. Химерна проза як пасивний протест проти засилля соцреалізму.

Пропонуємо орієнтовний план лекції «Лебедина зграя» Василя Земляка як яскравий зразок химерної прози»:

1. «Лебедина зграя» Василя Земляка як новаторське мистецьке явище в українській літературі 70-х років ХХ століття. Поєднання тоталітарної ідеології з фольклорно-історичним національним контекстом як модифікаційний варіант соціалістичного реалізму.
2. Історія написання твору. «Романне марення Василя Земляка» за спогадами сучасників.
3. «Лебедина зграя»: жанрові особливості:
 - за змістом – 1) химерний роман із міфічними, фантастичними героями та пригодами, демонологічними персонажами; 2) філософський – художнє осмислення сенсу буття, добра і зла, Вічності, любови.
 - роман-притча як різновид філософського роману – твір, що узагальнює в притчевій формі проблеми буття людини й суспільства, характеризується міфологічними сюжетами й образами, яскравою символікою. Притча як форма художнього узагальнення дійсності – породження міфологічного світогляду автора.
4. Тематика та проблематика «Лебединої зграї»: філософська, морально-етична та соціальна.
5. Композиція.
 - Зовнішня композиція (вступ про старенький, многогрішний, немеркнучий Вавилон, дві частини роману, 10 розділів у першій частині й 11 – у другій).
 - Загальна характеристика сюжету твору. Соціальний конфлікт. Художнє розташування компонентів.
 - Позасюжетні елементи та їхня художня роль (заголовки, авторські відступи, пролог, описи-портрети, інтер'єри, пейзажі).
 - Розташування персонажів (головні, другорядні, епізодичні; групування навколо конфлікту). Два непримиренні табори: комунари й заможники.
6. Характеристика дійових осіб.
 - Комунари: голова комуни Клим Синиця, другий голова сільради і голова колгоспу Антон Рубан, виконавець Савка Чибіс, поет і сировар Володя Яворський, Мальва Кожушна, Боніфатій Лясота (мріяв зайняти місце голови), Панько Кочубей (перший голова сільради).
 - Заможники: Кіндрат Бубела – власник хутора, його дружина Парфена, Матвій Гусак з усією родиною, Федот Раденський і Хома Раденський, Созон Лобода з дружиною Теклею, брати Павлюки (Левон, Онисим, Махтей, Роман) та ін.

Сільське середняцтво й сільська злидота:

Явтух Голий (Явтушок), його дружина Пріся, брати Данько й Лук'ян Соколоуки, пастушка Даринка, сторож Тихін Пелехатий, баба Отченашка.

Обидва Фабіяни – чоловік-філософ і цап. Народне уявлення про взаємоперекодування тваринної і людської мови.

7. Символіка роману.

8. Ідейний зміст твору. «Лебедина зграя» як експериментальний майданчик нової епіки.

9. Мовностильові особливості роману.

Подаємо орієнтовний план семінарського заняття для студентів 4-го курсу філологічного, театрального й кінематографічного факультетів університетів: «Роман Василя Земляка «Лебедина зграя» і фільм Івана Миколайчука «Вавилон ХХ»: зіставні аспекти химерій».

*Мистецтво – це проходження
космічної свідомості через людське серце*

Володимир Вернадський

1. Талановитий переклад роману Василя Земляка «Лебедина зграя» на мову кіно. Кілька сценаріїв фільму, безліч етапів радянської цензури. Відтворення у фільмі філософії роману, його нурту й духу.

2. Композиція «Лебединої зграї» і «Вавилону ХХ».

3. Велика насиченість роману й фільму фольклорним матеріалом.

4. «Вавилон ХХ» Івана Миколайчука як синтез різних видів мистецтва, їхня гармонійна єдність.

5. Символіка роману й фільму: спільне та відмінне.

6. Метафорична образність фільму. Поетичний струминець філософійно-узагальненої форми в екранному прочитанні.

7. Риси поетичного кіно (національного кіно) у фільмі Івана Миколайчука «Вавилон ХХ»:

– філософське осмислення буття українського селянина 20 – 30-тих років ХХ століття: поєднання актуального з вічним, умовного (образне начало, метафорична мова) з безумовним (фотографічне фіксування зображуваного), узагальненого (притчева повчальна оповідь) з конкретним (історична і національна своєрідність);

– фільм створено в жанрі народної романтичної бувальщини, яка передбачає широке узагальнення і є відкритою до будь-яких (почасти протилежних) трактувань;

– розкриття духовної суті людини, її почуттів і душевних станів через конкретні подробиці подільського побуту;

– генетична спорідненість із народною культурою; кінострічка багато використала з українського фольклору (словесного, музичного, танцювального), образотворчого мистецтва.

Проблемні запитання до семінарського заняття:

1. Доведіть, що фільм Івана Миколайчука «Вавилон ХХ» – це авторське кіно. Оцініть внесок Івана Миколайчука у цей фільм як співавтор сценарію, актора (виконав роль філософа Фабіяна), композитора (скомпонував музику до кінострічки) і режисера.

2. У кіно, як і в літературі, є проза і поезія. Доведіть, що фільм Івана Миколайчука «Вавилон ХХ» є поезією. Чому в кіно поезія є рідкістю?

3. Кінокритики стверджували, що роман Василя Земляка «Лебедина зграя» є некінематографічним і не піддається візуалізації. Як, за допомогою чого Іванові Миколайчуку вдалося створити конгеніальну кінострічку?

4. Оцініть операторські знахідки Юрія Гармаша в цьому фільмі.

5. Прокоментуйте ритм кінострічки «Вавилон ХХ». Чи можна його назвати святом барв і руху? Свою думку аргументуйте.

6. Схарактеризуйте акторський склад фільму «Вавилон ХХ». Гра якого актора чи артистки вас вразила найбільше й чому? А яку роль у цій кінокартині Вам би хотілося зіграти й чому?

7. Чи міг би, на Вашу думку, роль Фабіяна виконати сам автор роману, якби дожив до зйомок фільму?

8. Чому Іван Миколайчук назвав свій фільм «Вавилон ХХ», а не залишив письменницький заголовок роману «Лебедина зграя»?

9. Які несловесні виражальні засоби у «Вавилоні ХХ» вам сподобалися найбільше й чому?

10. Кінокритик Людмила Лемашева стверджує, що «Найзагадковіший епізод «Вавилону» – «коли Фабіан показує вагітній Мальві тіні на стіні від своїх грайливих рук і каже, що «це можна зрозуміти як просту побутову сцену: забавка для ще не народженої дитини». А як ви сприймаєте цей театр тіней? Які почуття викликає у вас ця пантоміма?

11. Чому Іван Миколайчук звичайну гойдалку з кленовою дошкою в романі змінює у фільмі на гойдалку-човен? Поясніть символіку гойдалки-човна. Чим екранний символ відрізняється від романного?

12. Прокоментуйте містичний танець-відмову, танець-самозречення: у сліпучо білому одязі, немов два янголи десь на горній високості, повільно, не доторкаючись одне до одного, кружляють Фабіан та Мальва. Яку роль виконує цей танець у фільмі?

13. Порівняйте фінальну сцену свята Йордану фільму «Вавилон XX» і ці ж події, описані в романі «Лебедина зграя». Яка із цих сцен (літературна чи кінематографічна) є художньо переконливішою і чому?

14. І в першоджерелі, і в кінострічці ці сцени передбачають поетичну інтимність переживання. Коли ви переживали сильніше: під час читання книги чи під час перегляду фільму?

Висновки і перспективи подальших досліджень. Основні риси «химерної прози» студенти філологічних факультетів усвідомлюють на лекціях і семінарському занятті. Запропоновані орієнтовні плани лекційних і семінарського занять, проблемної бесіди, сподіваємося, допоможуть колегам швидше визначитися з власними схемами аналізу «химерної прози». Вивчення «химерної прози» на прикладі роману Василя Земляка «Лебедина зграя» заворожує студентів пристуністю химерних образів, відсутністю демаркаційних ліній між реальним та ірреальним світом, переплетінням різноманітних стильових пластів-ліричних, гротескних, патетики, іронії, розкодуванням яскравої символіки твору, позначеної міфологічними домікантами, фольклорністю, театральністю, сміховою культурою українського народу.

Подана проблемна бесіда до семінарського заняття має необмежені можливості для виявлення студентських як читацьких, так і глядацьких реакцій, рівня художнього розуміння мистецьких текстів – літературного й кінематографічного. Це метод безпосереднього спілкування групи зі своїм професором чи доцентом, який дозволяє отримати від співрозмовників за допомогою дивергентних запитань концептуальні думки про роман і фільм.

Досліджено проблему взаємозв'язків літератури й кіно на семінарському занятті, запропоновано методичну модель використання синтетичного мистецтва під час вивчення художнього твору. Доведено, що екранізація літературної класики є новим твором мистецтва, бо в процесі «перекладу» з однієї знакової системи на іншу витворюється нова форма і зміст. Під час трансформації літературні образи змінюються кінематографічними; відбувається творчий акт – знаходження естетичного еквівалента в царині іншого виду мистецтва.

References

1. Брюховецька Л. Він був душею поетичного кіно: Творчість Івана Миколайчука – актора, сценариста, режисера. Поетичне кіно: заборонена школа. Збірник статей і матеріалів. Київ: АртЕк: Ред. Журн. «Кіно-Театр». 2001. С. 407–420.
Bryukhovetska, L. (2001). Vin buv dusheiu poetychnoho kino: Tvorchist Ivana Mykolaichuka – aktora, stsenaryista, rezhysera [He was the soul of poetic cinema: The work of Ivan Mykolaychuk – actor, screenwriter, director]. *Poetychne kino: zaboronena shkola. Zbirnyk statei i materialiv [Poetic cinema: forbidden school. Collection of articles and materials]*. Kyiv: ArtEk: Ed. Journal. «Kino-Teatr». 407–420.
2. Земляк В. Лебедина зграя: романи, оповідання. Київ: Україна, 2005. 720 с.
Vasyl, Z. (2005). Lebedyna zghraia: romany, opovidannia [Flock of Swans: Novels, stories]. Kyiv: Ukraine.
3. Іваничук Р. Моя кунсткамера. Львів: Срібне слово, 2009. 252 с.
Ivanychuk, R. (2009). Moia kunstkamera [My Art Chamber]. Lviv: Silver Word.
4. Ковалів Ю. Прологомени «химерної прози». Літературознавчі студії: збірник наукових праць. 2003. Випуск 1 (64). С. 69–79.
Kovaliv, Yu. (2023). Prolehomeny «khymernoi prozy». [Prolegomena of «chimerical prose»]. *Literaturoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats [Literary studies: collection of scientific works]*. 1 (64). 69–79.
5. Лемешева Л., Іван Миколайчук: посвята: Кіносценарій. Поетичне кіно: заборонена школа: збірник статей і матеріалів. Київ: АртЕк: Ред. Журн. «Кіно-Театр». 2001. С. 427–456.
Lemesheva, L. (2001). Ivan Mykolaichuk: posviata: Kinostsenarii. [Ivan Mykolaychuk: dedication: Film script]. *Poetychne kino: zaboronena shkola: zbirnyk statei i materialiv [Poetic cinema: forbidden school. Collection of articles and materials]*. Kyiv: ArtEk: Editorial. Journal «Kino-Teatr». 427–456.
6. Ткаченко О. П. Поетика міфу та символіка в романі Василя Земляка «Лебедина зграя». Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки». Вип. 2, 2023, С. 47–53.
Tkachenko, O. P. (2023). Poetyka mifu ta symbolika v romani Vasyliia Zemliaka «Lebedyna zghraia» [Poetics of myth and symbolism in Vasyl Zemlyak's novel «The Swan Flock»]. *Akademichni studii. Seriya «Humanitarni nauky» [Academic Studies. Series «Humanities»]*. 2. 47–53.
7. Ткаченко О. Бестиарні символи в романі Василя Земляка «Лебедина зграя». Причорноморські філологічні студії. 2024. № 5. С. 134–142.
Tkachenko, O. (2024). Bestiarni symvoly v romani Vasyliia Zemliaka «Lebedyna zghraia» [Bestiary symbols in Vasyl Zemlyak's novel «The Swan Flock»]. *Prychornomorski filolohichni studii [Black Sea Philological Studies]*. 5. 134–142.

Svitlana Zhyla

ORCID 0000-0001-9266-4557

Doctor of pedagogical sciences, Professor,
Professor of the Department of Ukrainian Language, Literature and Journalism,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) Email: kafedra.ukr.movu@gmail.com

Tetyana Khomych

ORCID 0000-0002-4557-3174

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor of the Department of Ukrainian Language, Literature and Journalism,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) Email: vantrans2015@gmail.com

STUDYING «CHIMERICAL PROSE» IN HEI THROUGH THE PRISM OF VASYL ZEMLYAK'S NOVEL «THE SWAN FLOCK» AND IVAN MYKOLAICHUK'S FILM «BABYLON XX»

The **purpose** of the paper is to raise the issue of the specifics of studying «chimerical prose» through the prism of Vasyl Zemliak's novel «The Swan Flock» and Ivan Mykolaichuk's feature film «Babylon XX»; to decode with students the bright and rich symbolism artistic works, marked by mythological dominants, folklore, theatricality, and the laughter culture of the Ukrainian people; to offer lecture plans for understanding «chimerical prose» and a seminar class: «Vasyl Zemliak's novel «The Swan Flock» and Ivan Mykolaichuk's film «Babylon XX»: comparative aspects of chimeras».

Methodology. The theoretical and methodological tools of the paper are determined by its poly-paradigmatic specificity: we study «chimerical prose» through the prism of philosophical, art historical, literary, and cultural views, as well as psychological and pedagogical approaches. In the study, we use philosophical ideas about art as a form of aesthetic representation of the world; culturological concepts of the philosophy of education (V. Kremin, V. Lutai). The theoretical and literary basis of our methodological model of studying «chimerical prose» is the works of: Yurii Kovaliv, Mykola Zhulynskyi, Vitalii Donchyk, Mykola Ilnytskyi, Hryhorii Syvokon, Oleksandr Syzonenko, Mykhailo Slaboshpytskyi, Olena Tkachenko, Viacheslav Briukhovetskyi, Mark Pavlyshyn. The theoretical and cinematic foundations are the studies of Yanush Gazda, Mykhailo Bleiman, Ivan Dziuba, Sviatoslav Ivanov, Larysa Briukhovetska, Liudmila Lemesheva. The following methods were used when writing the article: theoretical analysis of scientific literature on the research problem, which made it possible to identify the most significant features of chimerical prose: the use of myths (myth does not have a chronotope), the presence of chimerical images, folklore (folkloric reminiscences), theatricality, convention, the blurring of the boundary between the real and unreal worlds, the affirmation of historicism as the continuity of the life process, the interweaving of various stylistic layers, and conducting of theoretical generalizations; observation methods; surveys at lectures and seminars of students of the philological faculty.

Scientific novelty: the problem of studying «chimerical prose» in connection with related arts at the philological, theatrical and cinematic faculties of universities has been worked out; the peculiarities of the transformation of literary chimeras into cinematic ones have been revealed.

Conclusions. Students of philological faculties are aware of the main features of «chimerical prose» at lectures and seminar classes. The proposed approximate plans for lectures and seminar classes as well as problematic discussions, will hopefully help colleagues to quickly determine their own schemes for analyzing «chimerical prose». The study of «chimerical prose» on the example of Vasyl Zemliak's novel «The Swan Flock» fascinates students with the presence of chimerical images, comedic carnality, the absence of demarcation lines between the real and unreal world, the interweaving of various stylistic layers – lyrical, grotesque, pathetic, irony, decoding the vivid symbolism of the work, marked by mythological dominants, folklore, theatricality, and the laughter culture of the Ukrainian people. The problematic conversation presented for the seminar class has unlimited possibilities for revealing students' reactions, both reader and viewer, and the level of understanding of artistic texts – literary and cinematic. This is a method of direct communication of the group with its professor or associate professor, which allows you to get conceptual thoughts about the novel and film from the interlocutors using divergent questions. The problem of the interrelations between literature and cinema in a seminar class was investigated, and a methodological model of using synthetic art when studying a work of art was proposed. It was proved that the film adaptation of a literary classic is a new work of art, because in the process of «translation» from one sign system to another, a new form and content are created. During the transformation, literary images are replaced by cinematic ones; a creative act occurs – finding an aesthetic equivalent in the field of another type of art.

Keywords: «Chimerical prose», Vasyl Zemliak's novel «The Swan Flock», features of «chimerical prose», symbolism of the work, Ivan Mykolaichuk's film «Babylon XX», chimeras of feature films.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2025

Рецензент – доктор педагогічних наук, доцент **Н.В. Грона**